

ФИНАНСОВОЕ И НАЛОГОВОЕ ПРАВО

УДК 351.72:347.73(477)

ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ

Олександр БРИГІНЕЦЬ,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри фінансового права Навчально-наукового інституту права
Університету державної фіскальної служби України

Андріана БРИГІНЕЦЬ,
здобувач
Університету державної фіскальної служби України

SUMMARY

The author of article analyzes modern tendencies of the development of investigation of state security problems. It is noted that security of the state is rather complicated and spacious notion. It's investigation started long time ago. At once the origin of the state security especially national and economic one needs scientific research, react to constant changes in policy and economy which stipulates the necessity of further investigation of this issue. The definition of «security» can be defined as multidimensional condition which characterizes the position of state in the external environment. There can be found two angles, namely, static and dynamic, when investigating the characteristics of the state security through the prism of nature of the changes of parameters in expanse and time. On the basis of its usage We can designate advanced peculiarities of the functioning and development of the state security.

Key words: financial security, security, state security, provision of legal security of the state.

АНОТАЦІЯ

У статті аналізуються сучасні тенденції розвитку дослідження проблем безпеки держави. Визначено, що безпека держави – це доволі складне і всеохоплююче поняття. Досліджувати її почали досить давно. Разом із тим природа безпеки держави, зокрема національної та економічної, вимагає наукового пошуку, реагування на постійні зміни в політиці та економіці, що зумовлює необхідність подальшого дослідження даного питання. Поняття «безпека держави» може бути визначено як багатоаспектний стан, що характеризує положення держави в зовнішньому середовищі. Під час дослідження характеристик безпеки держави через призму властивостей зміни параметрів у просторі та часі можна виділити два підходи: статичний та динамічний. Саме на основі їх використання можемо окреслити провідні особливості функціонування та розвитку безпеки України.

Ключові слова: фінансова безпека, безпека, безпека держави, забезпечення правової безпеки держави.

Постановка проблеми. Вихідним пунктом розвитку безпеки слугує фундаментальний біологічний інстинкт самозбереження. Саме він дає імпульс підвальним потребам, спрямованим на збереження життя як унікальної форми існування. На етапі зародження соціальної організації саме життя є головним параметром охорони та критерієм оцінки стану безпеки. Отже, потреба регулювання безпеки належить до основних мотивів діяльності людей і спільнот.

Історично проблеми безпеки держави виникають водночас із формуванням державності, становленням національних інтересів. Тому в історії будь-якої країни можна знайти періоди, коли ці проблеми або загострювались, або ставали менш помітними, але вони існували завжди.

Сучасний стан розвитку суспільства вимагає докорінно нових поглядів на поняття «безпека». Така необхідність диктується постійними змінами як усередині країни, так і в усьому світі, адже навколишнє середовище завжди характеризувалося наявністю певних небезпечних для життя пересічної людини факторів. Саме людина є основною фігурою різних соціальних систем, що має принципову цінність і значущість. Вихідним ланцюгом змісту безпеки ми визначаємо сутність життєво важливих, законних приватних інтересів, потреб, цінностей, ідеалів, загроз, небезпек. Нау-

кові праці та дослідження вітчизняних і зарубіжних вчених стали основою теоретичних положень щодо встановлення історичних чинників у процесі становлення та розвитку правоохоронної системи; вони дали змогу проаналізувати сучасний стан та перспективи реформування безпеки правоохоронних органів; створили передумови щодо визначення сучасних проблем регулювання безпеки правоохоронців на теренах вітчизняної практики та міжнародній арені.

Актуальність проблеми. Проблеми регулювання безпеки держави досліджувались і раніше. Серед наукових праць, присвячених правому регулюванню окреслених проблем, можна виділити роботи таких видатних вітчизняних учених, як: Абалкин Л., Бельков О., Васильєв А., Гончаренко О., Гордієнко С., Жаліло Я., Качинський А., Коженковскі Л., Лесков М., Лисицин Е., Прохожев А., Тимохин П., Шипілова Л. та інші. Однак окремі правові питання механізму функціонування безпеки держави не в повній мірі розглядалися. Тобто існує необхідність у комплексному вирішенні проблем безпеки нашої держави.

Мета наукового дослідження полягає в аналізі сучасних тенденцій розвитку вирішення проблем безпеки держави, обґрунтуванні концептуальних засад щодо вдосконалення механізму управління процесами, які забезпечують безпеку держави.

Виходячи з вищевикладеного, в дослідженні вирішуються такі завдання: визначення сутності безпеки держави як основоположної категорії, що визначає стан захищеності держави, за якого жодні фактори зовнішнього чи внутрішнього походження не перешкоджають її існуванню, функціонуванню та поступальному розвитку.

Виклад основного матеріалу. Досліджуючи питання «безпека держави», доцільним є зазначити, що визначення поняття «безпека» має дуже давній історичний шлях до набуття ним на сьогодні існуючої інтерпретації в тому розумінні, як вона існує та закріплюється в нормативній базі держави.

Проблемам безпеки як філософської категорії присвячено багато наукових досліджень. Значно менше видатних учених розглядали питання проблем безпеки з правової точки зору. На наш погляд, дослідження безпеки як правової категорії є основоположним у багатьох випадках. Обґрунтуванням даного твердження є те, що діяльність державних органів, а також інших суб'єктів, які провадять діяльність із забезпечення безпеки, регламентується нормативно-правовими актами. Безпека – це вовали складне і всеохоплююче поняття. Досліджувати її почали досить давно. Разом із тим природа безпеки, зокрема національної та економічної, вимагає наукового пошуку, реагування на постійні зміни в політиці та економіці, що зумовлює необхідність подальшого дослідження даного питання.

Слід зазначити, що проблеми регулювання безпеки держави, зокрема державної безпеки в цілому, безпеки на рівні регіону та підприємства, є досить складними, так само, як і всі ті процеси, які відбуваються у вітчизняному суспільстві. У наш час проводиться доволі багато реформ у політичній, правовій, економічній, соціальній сферах. Проблеми формування правової держави, перебудови політичної системи суспільства вимагають переосмислення концепції безпеки держави, економічної безпеки, а також фінансової безпеки як певної форми її вираження.

Варто погодитись, що безпека – відносно нове поняття для юридичної науки. Відомо, що протягом усієї історії кожне суспільство намагалося захистити себе від небажаних діянь, що руйнують створений уклад життя, розробляючи для цього певні рівні системи безпеки.

Виникнення проблеми безпеки пов'язане з першими спробами держави оцінити загрози навколишнього світу. Відзначимо, що категорія «безпека» містить у собі не абсолютне, а тільки відносне і смислове значення, яке вона набуває лише у зв'язку з конкретними об'єктами або сферою функціонування. Вона об'єктивно носить конкретно історичний характер і тісно пов'язана з усіма формами і напрямками взаємодії в системі правовідносин. Тому протягом людської історії поняття «безпека» розвивалося, набувало нового змісту. Прикладом важливості терміну «безпека» виступає відома піраміда Маслоу, що визначає безпеку як основоположну категорію, за умови дотримання якої буде відбуватися розвиток людини і навіть саме її існування на планеті [1]. Саме потреба в безпеці дає імпульс основним потребам, спрямованим на збереження життя як унікальної форми існування. Ще з початку створення соціальної організації саме життя є головним параметром. Воно виступає способом оцінки якості регулювання безпеки.

Першу згадку про безпеку бачимо в 28 розділі книги Єзекіїля Старого Заповіту, де зазначалося: «І буде роботою істини мир, а працею правди – спокій і безпека навіки». Необхідно враховувати, що в перекладі з давньогрецької безпека означала «володіння (управління) ситуацією» [2]. Тобто ще з доісторичних часів питання безпеки були актуальними.

Вже в античній філософії піднімалося питання взаємозв'язку безпеки з господарськими та політичними відносинами (безпека як захист держави та її громадян від різного

роду загроз, у тому числі з волі злих сил). Демокрит, наприклад, під безпекою розумів можливість пристосування людини до умов життя і виживання найбільш пристосованих істот. Аристотель безпеку зводив до проблеми самозбереження. Епікур вважав, що безпеку можна знайти в тихому сімейному житті та на відстані від натовпу [3; 4; 5].

У стародавні часи розуміння безпеки не виходило за рамки буденного уявлення і трактувалось як відсутність небезпеки для людини. У такому значенні поняття «безпека» застосовувалося давньогрецьким філософом Платоном [6].

В епоху становлення християнства і раннього середньовіччя безпека трактувалась як невід'ємний атрибут божественного провидіння, як функція віри. Розвиток християнства призвів до зміни розуміння сутності безпеки та умов її регулювання. Католицизм формувався як організація, одним із вирішальних завдань якої було забезпечення власної безпеки специфічними методами (з позицій військової організації), протестантизм створювався як релігія, сприяюча збереженню безпеки у вигляді індивідуальної економічної захищеності. Православ'я зберегло вихідну християнську загальносоціальну спрямованість віри в загальне спасіння – звідси соборність як сутність безпеки особистості, реалізована тільки в єдності із суспільством [7].

У Середньовіччі під безпекою розуміли спокійний стан духу людини, яка вважала себе захищеною від будь-якої небезпеки. Із 1190 року в словнику Роберта [8] термін «безпека» означав спокійний стан духу людини, яка вважала себе захищеним від будь-якої небезпеки. Але цей термін у лексиці народів Європи не набув широкого розповсюдження і практично не використовувався аж до XVII століття. Тільки у XVII–XVIII ст. у державах Європи утверджується точка зору, що держава має своєю метою забезпечення загального добробуту і безпеки. Завдяки філософським концепціям Т. Гоббса, Д. Локка, Н. Макіавеллі, Ж.-Ж. Руссо, Б. Спінози та інших мислителів XV–XVIII століття [9] поняття «безпека» почало визначатись як стан людини, за якого відсутня реальна загроза. Саме в ті часи вчені займалися теоретичною розробкою цього поняття. У період становлення капіталізму наукові уявлення про безпеку розвивалися в руслі ідей так званого природного права. Т. Гоббс трактував проблему безпеки стосовно до своєї теорії походження держави і вважав, що держава покликана підтримувати і захищати права громадян, у т.ч. право громадян на особисту і громадську безпеку [10].

Відчутні руйнівні наслідки, які принесли Європі війни і революції XIX століття, значно змінили уявлення людей про сутність поняття «безпека». Їм стали позначати не тільки стан окремої держави, а й навіть міжнародного співтовариства держав.

І. Зонненфельс запропонував версію, згідно з якою «безпека» – це такий стан, за якого для всіх без винятку відсутня реальна загроза, що для конкретної людини означало приватну, особисту безпеку, а для держави – громадську безпеку. Саме тому термін «безпека» отримує нове трактування. «Безпека» – це певний стан, ситуація спокою, що виявляється в результаті реальної небезпеки (як фізичної, так і моральної), а також матеріальні, економічні, політичні умови, відповідні органи та організації, що сприяють створенню даної ситуації [11; 12]. Війни та революції висунули безпеку на перші місця в політиці, економіці, науці. В. Парето ввів у методологію аналізу всі можливі фактори впливу на розвиток досліджуваного процесу, надаючи необхідні значення факторам впливу, які реально визначають питому вагу кожного з них від нульового до максимального рівня [13]. Надалі визначення безпеки трансформувалося в поняття стану, за якого будь-який суб'єкт знаходиться в положенні захищеності і не піддається негативному впливу небажаних чинників.

В юридичних документах на території України термін «безпека» вперше з'явився за часів присутності в складі Російської Імперії. Поняття «безпека» використовувалося стосовно діяльності, спрямованої на боротьбу з державними злочинами і було прерогативою політичного розшуку. Дане питання підіймалося в указах російських царів Василя III, Петра I, а також у більш пізніших реформах С. Вітте і П. Століпіна [14]. Досить часто воно вживалося і в постановках радянського уряду періодів Нової економічної політики та індустріалізації народного господарства.

Сам термін «державна безпека» наводиться в «Положенні про заходи щодо охорони державного порядку та громадського спокою», що було видане в 1881 році, та ототожнюється з «громадською безпекою» [15]. Досить скоро в законодавстві було закріплено поняття охорони громадської безпеки як діяльності, спрямованої на боротьбу зі злочинами проти держави. Лише в кінці 20-х років минулого століття було остаточно законодавчо закріплено питання щодо підпорядкування інтересів особи інтересам держави. Вважалося, що інтереси держави повинні бути, адже новостворена держава краще знає, як захистити кожного конкретного громадянина, тобто захищаючи державні інтереси, тим самим всебічно охороняє права та інтереси власних громадян. Як наслідок, посягання на інтереси держави каралося набагато жорсткіше, ніж протиправні дії стосовно конкретної особи.

Поняття «національна безпека» вперше використав у 1904 р. президент Сполучених Штатів Америки (далі – США) Теодор Рузвельт [16]. У той же час проблеми безпеки економічної сфери привертала увагу дослідників і в минулому, але частіше вони вивчали безпеку в цілому, не відокремлюючи в ній структурні елементи.

На даний час думки з приводу трактування терміну «безпека» надзвичайно різноманітні. На думку Белова П.Г., безпека розуміється як відсутність загрози функціонуванню [17]. Виходячи з положень тлумачного словника за редакцією Дала В.І., безпека означає «...безпечний стан, якому нічого не загрожує та якому не можна заподіяти зла чи шкоди. Іншими словами, безпека – відсутність небезпеки». Основу даного розуміння становить етимологічний розгляд терміну «безпека» (без небезпеки) [18].

З іншого боку, безпека розглядається як певна властивість або необхідний елемент системи. Обґрунтуванням цього твердження є припущення про природну захищеність будь-якої системи, починаючи від елементарних частинок і атомів до людини, від будь-якого руйнівного впливу [19]. Виходячи з позиції Тимохіна П.П., безпека визначається як специфічна діяльність, яка направлена на досягнення певного чітко визначеного результату. Потрібно відзначити, що значна частина дослідників поділяє вищезгадане визначення даної дефініції, однак вони по-різному визначають характер цієї діяльності [20]. На підтвердження цього і в статті 3 Закону України «Про Державну програму авіаційної безпеки цивільної авіації» визначено, що «...авіаційна безпека – комплекс заходів, а також людські та матеріальні ресурси, призначені для захисту цивільної авіації від актів незаконного втручання в її діяльність» [21].

У сучасній науковій літературі присутні й інші погляди на визначення терміну «безпека». На думку Прохожего А.А., безпеку слід розглядати як систему чи сукупність правовідносин [22]. Але Глебов І.Н. пропонує визначити безпеку як захищеність певних відносин [23]. Бельков О.А. розглядає безпеку як певну можливість для подальшого вчинення тих чи інших дій [24]. На думку Абалкіна Л., безпеку потрібно визначати як сукупність умов та факторів, які дозволяють проводити якісні перетворення, наприклад, в економіці держави [25].

Останні кілька десятиріч років, коли різко зросла небезпека техногенних та екологічних катастроф, з'явилась у

світі значна частина «гарячих точок», було поставлено питання про необхідність управління безпекою суспільства. Найбільш вагому роль у даному питанні відіграють США. Ця держава, використовуючи власні економічні та воєнні потужності, набагато більше, ніж будь-яка інша держава світу, впливає на забезпечення безпеки у світі. Саме тому частина учених у публікаціях ототожнюють глобальну та власне американську безпеку.

Доволі незвичним є трактування даного поняття в іспанській мові, відповідно до якого безпека являє собою такий стан речей, який робить їх міцними, визначеними, постійними, впевненими, стійкими, надійними, вільними від усякого ризику й небезпеки [26].

У 2003 році було прийнято Закон України «Про основи національної безпеки України» [27] (після чого Концепція національної безпеки України, яка діяла до 2003 року, втратила чинність), де в статті 1 національна безпека визначається як захищеність життєво важливих інтересів людини і громадянина, суспільства і держави, за якої забезпечується сталий розвиток суспільства, своєчасне виявлення, запобігання і нейтралізація реальних та потенційних загроз національним інтересам. Схоже розуміння безпеки як певного стану захищеності закріплене в Законі Російської Федерації «Про безпеку» [28]. Відповідно до статті 1 цього Закону безпека визначається як «...стан захищеності життєво важливих інтересів особи, суспільства і держави від внутрішніх і зовнішніх загроз».

Після цього, здавалося б, підстав для теоретичних дискусій про феномен безпеки не повинно бути, оскільки офіційний статус визначення зумовлює і певне визнання закріпленої законом дефініції. Але, на наш погляд, із даного питання слушною є позиція інших учених, які пропонують не тільки шукати нові підходи, але й критично переосмислювати сформовані уявлення, навіть якщо вони й отримали законодавче закріплення. Більше того, окремі автори вважають, що «...закріплене законом розуміння безпеки не відображає сутності феномену» [29].

Безпека фундаментальна щодо інших базових цінностей, наприклад, добробуту, оскільки вона є засобом і збереження, і підтримки цих цінностей. Тому національна безпека частіше визначається як частина державної політики, що має на меті створення внутрішніх і міжнародних політичних умов, які сприяють збереженню та зміцненню життєво важливих національних цінностей перед загрозою їх порушення.

На думку Д. Кауфмана, безпека в об'єктивному плані відображає відсутність загроз базовим цінностям суспільства, а в суб'єктивному плані визначається відсутністю страху, що ці цінності можуть піддатися руйнуванню [30].

З іншого боку, Качинський А. вважає, що безпека – це стан захищеності життєво важливих інтересів особистості, суспільства і держави, а також навколишнього середовища в різних сферах життєдіяльності від внутрішніх і зовнішніх загроз. Небезпеку вчений характеризує як ситуацію, яка постійно існує в навколишньому середовищі та яка в певних умовах може призвести до реалізації небажаної події, з якою пов'язаний ряд небезпек [31]. На думку Лескова М., під поняттям безпеки потрібно розуміти певний тип динамічної рівноваги, характерний для складних саморегулюючих систем, за якого життєво важливі параметри підтримуються в допустимих межах [32]. Бельков О. визначає безпеку як стан або тенденцію розвитку і умови життєдіяльності суспільства, його структур та установ, за яких забезпечується збереження їх якісної визначеності з об'єктивно зумовленими інноваціями в них та вільне їх функціонування [33].

Цікавою є також думка Жалило Я., який відзначає, що безпека не забезпечує відсутність загроз, бо це є майже

неможливим. Але ці загрози можуть бути подолані без структурної перебудови існуючої системи суспільства [34]. Коженковскі Л. відзначає, що безпека являє собою той стан системи, коли вона здатна до виживання та розвитку в умовах будь-яких внутрішніх та зовнішніх загроз, а також в умовах дії факторів, що є непередбачуваними та важко прогнозованими [35]. Однак Гончаренко А. і Лисицин Е., аналізуючи понятійно-термінологічний апарат досліджень системи національної безпеки, визначають це поняття як ступінь захищеності національних інтересів, що вказує лише на певний рівень безпеки [36].

З іншого боку, Казаков Н. вважає, що безпеку держави можна визначити як динамічно стійкий стан щодо несприятливих впливів і діяльність із захисту від внутрішніх і зовнішніх загроз, а також щодо забезпечення таких внутрішніх і зовнішніх умов існування держави, які гарантують можливість стабільного всебічного розвитку суспільства та його громадян [37].

Вітлінський В. визначає безпеку як стан, в якому ризик (небезпека) не є основоположним і визначальним, тобто рівень загрози системі (об'єктові) є допустимим. Звісно, такий стан може бути досягнутий лише за умови управління ризиком і вжиття відповідних заходів із подолання ризику: уникнення, попередження, прийняття, оптимізація [38]. Частина авторів, наприклад, Гордієнко С., визначають безпеку як певну характеристику стану системи та її основних складових. Із огляду на це заслуговують на увагу висновки Гордієнка С. про те, що сучасне трактування безпеки як стану захищеності конкретного соціального об'єкта (особи, суспільства, держави) позитивно сприймається в політичних і наукових колах [39].

Як бачимо, безпека – складне явище, багатопланове і багатогранне у своїх структурних складових і проявах, що відображає інтереси різних суб'єктів. Нерідко одні з них прагнуть забезпечити свою безпеку за рахунок інших або не зважають на інтереси безпеки інших. Відзначимо, що в епоху стрімкого розвитку глобалізаційних процесів безпека однієї держави від безпеки інших є невід'ємною. Вищезгадане зумовлює суб'єктивність тверджень та неоднозначність оцінок безпеки власної держави. Виходячи з того, що багато питань із забезпечення безпеки вирішуються лише на глобальному рівні, не всі вчені можуть адекватно розглядати даний феномен, також непоодинокими є фрагментарні твердження. Саме тому важливо мати цілісне представлення про безпеку як комплексне явище. Варто зауважити, що регулювання безпеки (державної, національної, громадської, інформаційної, правової, соціальної) представляє одну з найскладніших теоретико-прикладних проблем, яка за своєю суттю носить глобальний та всеохоплюючий характер і є в рівній мірі актуальною для окремої людини, держави і світового співтовариства в цілому. Складно збудований характер проблеми регулювання безпеки проявляється в різних за змістом понятійних категоріях, розробка яких передбачає як диференційований, так і інтеграційний підходи на основі використання комплексних даних філософії, права, історії, соціології та інших галузей наукового знання як теоретико-методологічної основи пізнання [40].

Проаналізувавши наведені вище твердження, приходимо до висновку, що можна виділити кілька основних підходів до тлумачення змісту поняття «безпека держави».

По-перше, поняття «безпека держави» може бути визначено як багатоаспектний стан, що характеризує положення держави в зовнішньому середовищі. У рамках даного підходу поняття «безпека держави» є синонімом відсутності небезпеки. Дане уявлення можна ще охарактеризувати як вузьке трактування терміну «безпека держави». На практиці дане визначення може носити умовний характер, оскільки в реальному житті практично не існує ситуацій, коли для

держави повністю відсутньою є реальна небезпека. Більш реалістичним є широкє значення безпеки, під яким розуміється належна взаємодія держави із іншими суб'єктами міжнародного права для уникнення численних обставин та факторів, що можуть здійснювати негативний і деструктивний вплив на неї, а також для ослаблення та нейтралізації цих впливів. Відзначимо, що діяльність із регулювання безпеки, протидії багатьом загрозам щодо функціонування держави передбачає створення складної системної організації. Тобто в рамках даного підходу поняття «безпека» може розглядатися як системно-організована діяльність щодо запобігання, усунення та ліквідації зовнішніх і внутрішніх загроз по відношенню до тих чи інших суб'єктів. Систему регулювання безпеки держави утворюють органи законодавчої, виконавчої та судової влади, державні, громадські та інші організації та об'єднання, громадяни, які беруть участь у забезпеченні безпеки відповідно до закону, а також відповідні нормативно-правові акти. Саме цей підхід здійснює вплив на формування вітчизняного законодавства з питань регулювання безпеки держави.

По-друге, поняття «безпека держави» може розглядатися як комплекс уявлень, в яких присутній елемент порівняння характеристик, що відображають реальний і бажаний стан держави. Із точки зору даного підходу поняття «безпека держави» сприймається як процес і результат цього процесу, а стан безпеки асоціюється із здійсненням функцій захисту життєво важливих національних інтересів держави або з результатами її діяльності. Безпека держави розглядається як результат складних взаємообумовлюючих процесів щодо регулювання даної безпеки, тобто як безперервно реалізоване завдання, пов'язане з підтриманням оптимальних параметрів функціонування держави, передбаченням і протидією будь-яким загрозам. Для юридичного закріплення відносин стосовно регулювання безпеки держави та гарантування від їх порушення державами встановлюються норми та принципи безпечних взаємовідносин, які закріплюються в договорах про мир або колективну безпеку. Більшої важливості набувають вищезгадані договори в умовах підвищення впливу глобалізаційних процесів. Адже наявність у багатьох держав значних арсеналів зброї масового ураження створює небезпеку для самих держав і для держав, що не володіють даною зброєю. Саме тому в документах Організації Об'єднаних Націй (далі – ООН) закріплено принцип рівності безпеки по відношенню до всіх членів світової спільноти.

По-третє, поняття «безпека держави» може розглядатися як цінність і мета, для реалізації якої функціонує держава. Адже можливість існувати в небезпечному середовищі, не піддаючи себе різним ризикам і загрозам, досить високо цінується. Це означає, що безпека набуває форму внутрішньої цінності і реалізує себе в суспільній свідомості людей, що населяють державу. Відзначимо, що ця цінність носить універсальний характер і визнається в якості фундаментальної всіма членами державного суспільства. Особливої важливості регулювання стану безпеки набуває в неспокійні часи, адже під час спокійного життя в достатку цінність безпеки відходить на другий план і не актуалізується. І тільки соціальні потрясіння, лиха, війни, терористичні загрози виявляють її справжнє значення для розвитку та самого існування народу, що населяє державу.

Розуміння безпеки як відсутності небезпек не підтверджується реальністю. Завжди присутнє щось загрозливе нормальному функціонуванню держави. Тому турбота про безпеку держави за своєю суттю може зводитися до можливості управляти загрозами. Таким чином, поняття «безпеки держави» не може мати закінчений характер.

На особливу увагу заслуговують той суспільно-філософський зміст, який вкладається в категорію «безпека», і

той політико-політологічний зміст, що присутній у категорії «безпека держави».

Безпекою держави як суспільствознавчою категорією сьогодні стали оперувати в практиці управління державою як провідним параметром, але раніше дана категорія носила більш абстрактний характер. Сьогодні ж використовуються навіть кількісні методи оцінки стану нацбезпеки, адже будь-яке суспільство чи його частина по-своєму розуміє належний рівень безпеки, достатній для підтримання власної стабільності та розвитку [41].

Досліджуючи сутнісні характеристики безпеки держави через призму властивостей зміни параметрів у просторі та часі, можна виділити два підходи: статичний та динамічний. Перший характеризує безпеку держави з позицій її здатності забезпечити такий рівень організації економічних відносин у конкретний період часу, за якого основні індикатори безпеки перебувають у межах гранично допустимих значень, гарантується захист інтересів особи, громади, суспільства та формуються вихідні передумови для стимулювання процесів сталого розвитку держави. Статичний вимір дозволяє чітко діагностувати організаційно-функціональні характеристики безпеки держави в межах діючих параметрів умов економічного середовища. Водночас статичні властивості безпеки не дозволяють сформувати її функціональну спроможність до протидії загрозам у контексті процесів розвитку та здійснення розширеного відтворення, які обов'язково супроводжуються постійними змінами. За таких обставин втрачаються змістовно-функціональні характеристики безпеки держави, а саме: здатність еволюціонувати, адаптуватися в умовах підвищеного рівня нестабільності впливів, формувати ефективні захисні механізми у довгостроковій перспективі.

Поряд із статичним динамічний підхід сприйняття онтологічних характеристик безпеки держави є достовірнішим як з огляду на можливість представлення ширшого діапазону її функціональних властивостей, так і через надання безпеці часових параметрів. Дослідження безпеки в динамічній площині дозволяє тлумачити її з позицій процесуального підходу. Безпеку держави доцільно розглядати як стійку спроможність національної економіки до оперативного протистояння ризикам і загрозам, що виникають у процесі суспільно-економічного обміну, внаслідок недосконалості інституційного середовища та постійних змін його параметрів. Динамічний аспект дозволяє доповнити безпеку держави здатністю стратегічно-тактичного прогнозування параметрів розвитку середовища на перспективу, що формує фундаментальну основу для забезпечення ефективної підтримки процесів розширеного відтворення, нейтралізації дестабілізуючих впливів і структурної перебудови господарських комплексів і міжгосподарських зв'язків.

Висновки. За результатами проведеного дослідження можемо констатувати, що становлення в сучасному розумінні поняття «безпека держави» відбувалося під впливом конкретних історичних періодів та етапів розвитку світового суспільства. Комплексний характер безпеки держави зумовлює наявність різних наукових підходів до тлумачення сутності цього поняття. Водночас слід відзначити, що розглядати безпеку держави виключно в межах параметрів одного з виділених наукових підходів є помилковим, адже ця категорія є багатofункціональною. Таку ж думку розділяють і вчені, наукові погляди яких були опрацьовані. Тому під час визначення сутності безпеки держави доцільним є дотримання міждисциплінарного підходу, що передбачає синтез функціонально-критеріальних ознак безпеки.

З огляду на це під безпекою держави слід розуміти стан захищеності держави, за якого жодні фактори зовнішнього чи внутрішнього походження не перешкоджають її існуванню, функціонуванню та поступальному розвитку.

Такий міждисциплінарний підхід не лише полегшить процес ідентифікації чітких стратегічних пріоритетів та завдань безпеки держави, але й дозволить сформувати ресурсну основу для побудови ефективної системи її регулювання.

Список використаної літератури:

1. Abraham Maslow's Hierarchy of Needs motivational model [Electronic resource]. – Access mode : <http://www.businessballs.com/maslow.htm>.
2. Шаллер Дж. Книга Книг. Короткий вступ до Біблії / Дж. Шаллер. – Київ. – 2007. – 377 с.
3. История древнего мира / под ред. И.М. Дьяконова, В.Д. Нероновой, И.С. Свеницкой. – М., 1982. – Кн. 2.
4. Читанка з філософії. – К. : Довіра, 1992. – Т.1: Філософія стародавнього світу. – С. 176–181.
5. Войтович В. Українська міфологія / В. Войтович. – К. : Либідь, 2002. – 664 с.
6. Платон Сочинения в четырех томах. Т.1 / Под общ. ред. А.Ф. Лосева и В.Ф. Асмуса ; пер. с древнегреч. – СПб. : Изд-во С.-Петербур. ун-та; «Изд-во Олега Абышко». – 2006. – 632 с.
7. Экономическая безопасность России: Общий курс / под ред. В.К. Сенчагова. – М. : БИНОМ. Лаборатория знаний. – 2009. – 815 с.
8. Сидні. І. Лендау. Словники: Мистецтво та ремесло лексикографії / Перекл. з англ. Ольги Кочерги. – К. : К.І.С. – 2012. – 480 с.
9. Пол Стретерн Макиавелли / П. Стретерн. – М. : Азбука-Аттикус, 2014. – 96 с.
10. Гоббс Т. Избранные сочинения / Т. Гоббс. – М. : Соцэкзгиз. – 1926. – 748 с.
11. Экономическая и национальная безопасность / под ред. Е.А. Олейникова. – М. – 2004. – С. 13–14.
12. Бобров С.А. Концептуальні підходи до визначення поняття «енергетична безпека» / С.А. Бобров // Стратегічні пріоритети. – 2012. – № 2(23). – С. 7–75.
13. Pareto V. Trattato di sociologia generale. – V. 1-2. – Mil. – 1964.
14. Ахтямов В.В. Психоисторические аспекты жизни С.Ю. Витте и П.А. Столыпина : автореферат на соис. науч. ст. канд. ист. наук / В.В. Ахтямов [Электронный ресурс]. – Режим доступа : www.dslib.net/istoriaotechestva/ahhtjamov2.html/.
15. Киринов А.В. Теория административно-деликтного права : автореф. Дис. на соискание учен. степени докт. юрид. наук / А.В. Киринов. – М. : ФГБОУ ВПО Российская академия народного хозяйства и государственной службы при Президенте РФ, 2012. – 57 с.
16. Rodgers D.T. Atlantic crossings: social politics in a progressive age. – Cambridge, Mass.: Belknap Press of Harvard University Press. – 1998. – 634 p.
17. Белов П.Г. Системные основы обеспечения национальной безопасности России / П.Г. Белов // Безопасность. – 1994. – № 6. – С. 88–94.
18. Даль В.И. Толковый словарь живого великорусского языка: в 4 т. / В.И. Даль. – М. – 2007. – Т. 1. – 105 с.
19. Рыбалкин Н.Н. Философия безопасности / Н.Н. Рыбалкин. – М., 2006. – 13 с.
20. Тимохин П.П. К формированию концепции безопасности России / П.П. Тимохин // Безопасность. – 1993. – № 6. – 30 с.
21. Про Державну програму авіаційної безпеки цивільної авіації : Закон України від 20.02.2003 № 545-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2003 р. – № 17. – Ст. 140.
22. Прохожев А.А. Национальная безопасность: к единому пониманию сути и терминов / А.А. Прохожев // Безопасность. – 1995. – № 9. – С. 11–19.
23. Глебов И.Н. Национальная безопасность Российской Федерации: проблемы правового регулирования / И.Н. Глебов. – СПб. – 1999. – С. 45–52.

24. Бельков О.А. О концепции военной безопасности / О.А. Бельков // *Безопасность*. – 1993. – № 4. – С. 11–17.
25. Абалкин Л. Экономическая безопасность России: угрозы и их отражение / Л. Абалкин // *Вопросы экономики*. – 1994. – № 12. – С. 5–13.
26. *Nasional o Gran Diccionario Clasiko de la Lengua Espanola*. Madrid, 1975. – P. 1553.
27. Про основи національної безпеки України : Закон України від 19.06.2003 № 964-IV // *Відомості Верховної Ради*. – 2003. – № 39. – Ст. 351.
28. О безопасности : Закон РФ от 5 марта 1992. – № 2446-І.
29. Рыбалкин Н.Н. Философия безопасности / Н.Н. Рыбалкин. – М., 2006. – С. 13–19.
30. Kaufman D., McKittrick J., Leney T. *US National Security: A Framework for Analysis*. Lexington, MA. «Lexington Books». – 1985. – P. 12.
31. Качинський А.Б. Безпека, загрози і ризик: наукові концепції та математичні методи / А.Б. Качинський. – К. : Нац. акад. служби безпеки України. – 2003. – С. 15.
32. Лесков М.А. Гомеостатические процессы и теория безопасности / М.А. Лесков // *Информационный сборник «Безопасность»*. – № 4. – 1994. – С. 66.
33. Бельков О.А. Понятийно-категориальный аппарат концепции национальной безопасности / О.А. Бельков // *Информационный сборник «Безопасность»*. – № 3. – 1994. – С. 91.
34. Жаліло Я. До формування категоріального апарату науки про економічну безпеку / Я. Жаліло // *Стратегічна панорама*. – № 3. – 2004. – С. 98.
35. Коженівські Л. Управління безпекою / Л. Коженівські // *Актуальні проблеми економіки*. – 2004. – № 1(31). – С. 147–154.
36. Гончаренко О.М., Лисицин Е.М. Методологічні засади розробки нової редакції концепції національної безпеки України / О.М. Гончаренко Е.М. Лисицин. – Київ : НІСД, 2001. – 154 с.
37. Казаков Н.Д. Безопасность и синергетика (опыт философского осмысления) / Н.Д. Казаков // *Информационный сборник «Безопасность»*. – № 4. – 1994. – С. 62.
38. Вітлінський В. Ризик у менеджменті / В. Вітлінський, С. Наконечний. – К. : ТОВ «Борисфен-М». – 1996. – 326 с.
39. Гордієнко С. Сутність та зміст поняття «державна безпека» / С. Гордієнко // *Стратегічна панорама*. – 2003. – № 2. – С. 39–46.
40. Васильєв А.І. Система національної безпеки Російської Федерації (конституційно-правовий аналіз) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра юрид. наук / А.І. Васильєв. – СПб., 1999. – С. 34.
41. Шипілова Л. Порівняльний аналіз ключових понять і категорій основ національної безпеки України: автореферат к. політ. н.: 21.01.01 / Л. Шипілова. – К., 2007. – С.19.